

KVALITNÍ BEDEKR KVALITATIVNÍHO VÝZKUMNÍKA

Kateřina Homolová

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

Metody kvalitativního výzkumu mají v oborech zabývajících se člověkem a společností stále větší význam. Někdy jsou využívány jako doplněk tradičních kvantitativních postupů, jindy jako jejich protipól.

Kniha Jana Hendla *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace* je považována za již standardní učebnici těchto metod u nás. Text probírá základní metody sběru dat a jejich analýzy. Aplikace jednotlivých přístupů je demonstrována na četných příkladech konkrétních výzkumných akcí v nejrůznějších oblastech společenskovedního výzkumu.

První tři kapitoly (z celkových čtrnácti) jsou koncipovány jako úvod do problematiky – vytvářejí předpoklady pro snazší přístup k obsahu dalších částí knihy. Autor se zabývá vybranými pojmy z teorie vědy, popisuje hlavní fáze výzkumného procesu a připomíná základní funkce výzkumu v oblasti společenských věd (*Základy metodologie vědy*). Dále vymezuje kritéria volby kvalitativního nebo kvantitativního výzkumu, jejich základní vlastnosti a vztahy mezi nimi (*Kvantitativní, kvalitativní a smíšený výzkum*). Metodologické základy vědy z pohledu filozofických koncepcí (např. hermeneutiky, fenomenologie, pragmatismu, konstruktivismu aj.) osvětluje *Vývoj kvalitativního výzkumu, školy a teorie*. Kapitola, která by snad mohla čtenáře odradit svým obsahem, je zpracována jasně, přehledně a srozumitelně, s důrazem na hlavní východiska a teze.

Čtvrtá kapitola *Základní přístupy kvalitativního výzkumu* souhrnně charakterizuje výzkumné plány, jako jsou případová studie, etnografický přístup, výzkum pomocí zakotvené teorie či fenomenologický výzkum. Proti kvantitativním strategiím jsou vymezeny v relaci „pružný – pevný“ a na ilustračních příkladech je poukázáno na jejich metodické zvláštnosti i šíři jejich možného použití.

Následující čtyři kapitoly se zabývají jednotlivými fázemi kvalitativního výzkumu a tvoří tak gros knihy – návodu na provedení výzkumu. *Návrh plánu výzkumu* vymezuje základní otázky, na něž je třeba odpovědět před volbou strategie a metody. Autor znovu připomíná prvky nejpodstatnější určující plán výzkumu (účel, teoretický rámec, otázka, metoda, validita, výběr). Rozpraco-

vává rovněž „typicky kvalitativní“ aspekty výzkumu. Kapitola *Metody získávání dat* podrobně rozpracovává metodiku shromažďování kvalitativních dat (dotazování, pozorování, sběr dokumentů) a je tak pro čtenáře-výzkumníka opět důkazem, že má v ruce praktický „návod k použití“, který vyzdvihuje pozitiva, ale nevyhýbá se ani možným rizikům a úskalím. Pro popis další fáze, kterou je *Příprava, kódování a zobrazování dat*, zvolil autor osvědčený způsob charakteristiky kvalitativní transkripce, kategorizace, typologie a zobrazení pomocí negativního vymezení proti metodám kvantitativním. Hendl zmiňuje i metodu rámcové analýzy Ritchieho a Spencera (s. 217 nn) jako zvláštní postup analýzy, která představuje předběžnou fázi interpretačních postupů. V závěru poukazuje znovu na potřebu rozlišení daných schémat (kvantitativní) a schémat vytvořených při setkání s daty (kvalitativní). Kapitola *Vyhodnocení a interpretace* sleduje hlavní kritérium kvalitativního výzkumu, kterým je smysluplné zachycení komplexity zkoumaných (společenských) jevů. Přibližuje specifika vyhodnocování nenumerních dat získaných z jednotlivých typů plánů. Ani zde se Hendl nevyhýbá komplikovanosti takových postupů, ale současně dává návod, jak postupovat správně a efektivně a tím případné obtíže eliminovat (např. v podobě deseti analytických přístupů podle Teschové).

Stále více se dnes volá po možném kombinování kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Proto Hendl zařazuje do svého textu kapitolu *Směšené strategie*, v níž (mj. na přehledné tabulce) znovu připomíná výhody a nevýhody využívání obou strategií zvlášť i společně. Podstatné je, že provádění kombinovaných výzkumů nezavrhne (vzhledem k povaze společenských jevů) a prakticky tak odmítá absolutizování jedné či druhé koncepce.

Na charakteristiku smíšených strategií pak organicky navazuje kapitola *Evaluační výzkum*.

Pro výzkumníka rovněž velmi cennou je kapitola *Výzkumná zpráva*, kde autor shrnuje zásady a požadavky na podávání výsledků kvalitativně zaměřeného výzkumu. Čtenář-výzkumník má k dispozici jak osnovu standardní formy zprávy, tak alternativní postupy jejího vypracování. Autor rovněž předkládá specifické rysy výzkumných zpráv podle druhu zvoleného plánu.

Dobrá příručka o kvalitativním výzkumu by neměla opomenout hledisko *Hodnocení kvality výzkumu*. Také v tomto ohledu je Hendlův text maximálně orientován na čtenáře-výzkumníka a nabízí baterii kritérií pro posouzení zejména validity kvalitativního výzkumu. V podstatě tak nepřímou nastiňuje, co jak dělat, čeho si všimnout (ať z pozice výzkumníka nebo jeho oponenta).

Závěrečnými kapitolami jsou *Systematický přehled, sekundární analýza a metaanalýza*, v níž učí adepty kvalitativního výzkumu zpracovávat informace z kvalitativních studií, a kapitola *Informační technologie a informace v kvalitativním výzkumu*, která odpovídá na některé otázky spojené s vyhledáváním a vyhodnocováním kvalitativních výzkumných informací pomocí počítače (s bližším popisem programových systémů ALTAS/ti a EZ Text).

V závěru nechybí užitečné odkazy na vybrané dokumenty (knihy, časopisy, internetové portály aj.) o kvalitativním výzkumu obecně i o jeho jednotlivých druzích a metodách.

Jako učebnice kvalitativního výzkumu je Hendlova kniha velmi kvalitní. Prezentace informací je funkční, základní text je zpřehledněn tabulkami, grafy a schémata názorně prezentujícími obecnou povahu i specifika dané problematiky. Za každou kapitolou je zařazeno shrnutí, které sumarizuje nové poznatky v ucelené syntetické podobě a je tak zároveň předznamenáním kapitoly následující. Autor do knihy–učebnice funkčně zařazuje i doplňující texty (případové studie, ilustrační příklady) k jednotlivým popisovaným faktům. Celková koncepce knihy je důsledně orientována na čtenáře–uživatele, tzn. všechny informace jsou předkládány srozumitelně s vyloučením redundantního, členění celku textu na kapitoly a subkapitoly je přehledné a funkční. Velmi cennou akvizicí knihy je slovníček anglických pojmů, který usnadňuje orientaci zejména začínajících výzkumníků v anglicky psané odborné literatuře.

Celkové pojetí knihy umožňuje aktivní způsob vyhledávání informací a efektivní komunikaci s textem. Čtenář v logickém sledu postupuje krok za krokem metodologií kvalitativního výzkumu. Lze tedy bez nadsázky Hendlův *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace* doporučit jak odborným pracovníkům v sociálních oborech, pedagogice či psychologii, tak studentům těchto oborů (zejména při zpracovávání diplomních či disertačních prací).

Mgr. Kateřina Homolová
KČJL PdF UP v Olomouci (studentka DSP)
Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc
e-mail: KaterinaHomolova@seznam.cz